

УДК 373.2.091.33

Саяпіна С.А.

РОЗВИТОК „МЕТОДУ” Є.І.ТИХЕЄВОЇ У ДОШКІЛЬНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

Постановка проблеми. Інтеграція вітчизняної освіти в міжнародний освітній простір ґрунтується на засадах пріоритету національних інтересів, поваги до здобутків інших освітніх систем та пошуку ефективної моделі кооперації різних систем освіти. Суттєвою допомогою в цьому аспекті може стати вивчення і творче використання педагогічно цінних ідей і досвіду минулого. Досвід попередніх поколінь, їх теоретичні й практичні здобутки нині стають джерелом розвитку й удосконалення організації системи дошкільної освіти згідно з вимогами сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над проблемою становлення й розвитку національної теорії дошкілля працюють вітчизняні вчені в тісній співдружності з найкращими майстрами дошкільної справи. Вагомий внесок у розробку концептуальних засад українського дошкілля здійснили Л.Артемова, А.Богущ, З.Борисова, Н.Гавриш, М.Головко, В.Кузь, М.Стельмахович та ін.

Необхідність практичної реалізації особистісно-орієнтованої моделі виховання в дитячому садку потребує вивчення світового гуманітарного досвіду, його історичних інваріантів. У зв'язку з цим, цілком закономірний інтерес до історії вітчизняної педагогіки, яка має свої культурно-історичні традиції, що відображають особливості становлення та розвитку в Україні педагогічної теорії і практики дошкільного виховання. Відомо, що історичний досвід – одне із найважливіших джерел, з якого педагогічна наука може й повинна черпати матеріал для розробки життєво важливих проблем виховання, запозичувати все цінне для педагогічної практики. ретроспективний аналіз ідей минулого стає основою для виявлення загальних тенденцій і закономірностей педагогіки, зокрема й гуманістичних традицій виховання дитини-дошкільника.

У зв'язку з цим, найбільший інтерес, на наш погляд, представляє розроблений „метод” вітчизняного педагога, теоретика й методиста дошкільного виховання, творця оригінальної системи виховання дитини-

дошкільника Єлизавети Іванівни Тихеєвої (1867-1943 рр.), який не знайшов сьогодні повного відображення в сучасних дослідженнях.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є дослідження розвитку „методу” Є.І.Тихеєвої у вітчизняній дошкільній педагогіці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Гуманізація процесу педагогічної взаємодії в сучасному дитячому садку вимагає створення нових альтернативних моделей організації педагогічного процесу, орієнтованих на систему загальнолюдських культурних цінностей і установок, формування національного менталітету. Відхід від догматичної, жорстко регламентованої моделі виховання, що виявила свою неспроможність, створення особистісно-орієнтованої концепції розвитку дитини дошкільного віку визнається сьогодні однією з провідних проблем педагогічної теорії і практик.

Своєрідний „метод” Є.І.Тихеєвої, створений на рубежі XIX-XX ст., став парадигмою дошкільної педагогіки, унікальним синтезом вітчизняних традицій виховання і прогресивного зарубіжного досвіду реформаторської педагогіки. Особливою цінністю є прогностичний характер створеної Є.І.Тихеєвою системи, своєрідне передбачення шляхів розв’язання окремих педагогічних проблем, гуманне ставлення до особистості дитини, особливий стиль спільної співпраці вихователя та вихованця в продуктивній трудовій та ігровій діяльності.

Значення внеску Є.І.Тихеєвої в теорію та практику дошкільного виховання загальноновизнано. Разом з тим, практично не досліджено сам „метод” Є.І.Тихеєвої, його гуманістичну спрямованість, розвивальні функції. Можливість відродження „методу гри-праці” Є.І.Тихеєвої з метою вдосконалення педагогічного процесу сучасного дитячого садка в цілому, збагачення досвіду педагогічної взаємодії вихователя з дошкільниками слугували підставою для дослідження.

Аналіз численних історико-педагогічних і власне педагогічних досліджень [1; 3; 5], хід розвитку і вдосконалення теорії і практики дошкільного виховання довели, що однією з парадигм дошкільної педагогіки на межі XIX – XX ст. була педагогічна система, створена великим педагогом Єлизаветою Іванівною Тихеєвою (1867-1943 рр.). Сучасні дослідники відзначали, що Є.І.Тихеєва здійснила значний внесок у вітчизняну дошкільну педагогіку [5]; розробила основи методики розвитку мовлення дитини-дошкільника [3]; теоретично аргументувала і практично апробувала нові методи і прийоми роботи з дітьми в умовах суспільного дошкільного виховання [1].

Наявність цих досліджень свідчить про інтерес до теоретичної спадщини Є.І.Тихеєвої, про значущість її педагогічних ідей для розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки. Однак аналіз цих досліджень показав, що ставлення до „методу Тихеєвої” і його оцінка носять далеко не однозначний характер. Під час вивчення було виділено 3 основних підходи в оцінці педагогічної системи, створеної Є.І.Тихеєвою. Наявність цих підходів визначається основними особливостями класово-ідеологічної теорії розвитку педагогічної думки.

І підхід – визначений як „суб’єктивно-ідеологізований”, відбив „пост революційний” період „перегляду всієї роботи дошкільних установ під кутом

здійснення класових завдань комуністичного виховання” [5]. Історична соціально-політична ситуація призвела появу в педагогічній пресі того часу цілої низки статей, праць, монографій з різкою критикою наявних систем дошкільного виховання, протиставлених новій пролетарській педагогіці.

Усупереч резолюції II З’їзду з дошкільного виховання (25.11.1921 р.), що визнала „небажаним установлення єдиної обов’язкової системи виховання” і поставила питання про необхідність „урахування досвіду практичної роботи у всьому її різноманітті”, почалося „звільнення з-під влади старих буржуазних і дрібнобуржуазних педагогічних систем”, до яких віднесли і „метод Тихеєвої”. Погляди Є.І.Тихеєвої оцінювалися як вкрай реакційні й аполітичні.

II підхід – визначений як „об’єктивно-ідеологізований” характеризував період підвищення інтересу до вітчизняної історії, навіть і до історії педагогічної думки. Основною особливістю цього підходу, на наш погляд, є його „прихований” ідеологічний підтекст, який визначав одностороннє висвітлення педагогічних ідей Є.І.Тихеєвої та її практичної діяльності; штучне визначення та аналіз різних педагогічних проблем у відриві від цілісної концепції, створеної автором. У дослідженнях А.Вебер, П.Саморукова, Л.Калмикової, В.Ликової, Н.Мчелідзе, пізніх працях Є.Гребенщикової було дано позитивну оцінку діяльності Є.І.Тихеєвої, яка проте ґрунтувалася на схематичному викладі її педагогічних ідей, за відсутність їх повного й цілісного аналізу.

Суттєвою рисою зазначених праць є також відсутність аналізу загальнотеоретичних положень педагогічної системи Є.Тихеєвої, її оригінальних поглядів на проблему організації системи суспільного дошкільного виховання; ігнорування ідей, що містять оцінку державної політики в галузі освіти. необхідно відзначити також, що в низці праць має місце нічим не обґрунтований поділ творчості Є.І.Тихеєвої на „дореволюційний” і „післяреволюційний”. Ця періодизація, на наш погляд, є штучною, зумовленою лише зовнішніми чинниками, не виявляє загального генезису педагогічних поглядів Є.І.Тихеєвої, розвитку її „методу”.

Отже, цей підхід попри визнання внеску Є.І.Тихеєвої в теорію і практику дошкільного виховання, нівелює створення цілісної, теоретично обґрунтованої системи розвитку та виховання дошкільника в умовах дитячого садка.

III підхід – „об’єктивно-історичний” намітився ще за життя Є.І.Тихеєвої і був продовжений дослідниками у працях кінця 80-их – початку 90-их рр. У працях цього напрямку подано об’єктивну оцінку ролі Є.І.Тихеєвої щодо розвитку і становлення вітчизняної дошкільної педагогіки. Такі дослідники, як Г.Ларіонова, В.Логінова, Л.Литвин, Л.Савінова, С.Ракова та ін. відзначали, що „метод Тихеєвої” є своєрідним засобом педагогічного впливу на дитину „...через об’єктивне вивчення дитини, її дитячої природи у зв’язку з довкіллям” [1]. Автори звертали увагу на те, що „у період з 1918 по 30-ті рр., і насамперед у працях Є.І.Тихеєвої, викристалізовувалися, усвідомлювалися найважливіші теоретичні положення, які увійшли як фундаментальні в радянську дошкільну педагогіку, стали основою для подальшого розвитку теорії дошкільного виховання” [5].

У своїй педагогічній системі Є.І.Тихеева спробувала здійснити синтез прогресивних тенденцій та основних положень своїх історичних попередників і створити оригінальну педагогічну концепцію, засновану на глибокому знанні природи дитини-дошкільника. Це свідчить про безсумнівну цінність „методу Тихеевої”, як синтезуючу гуманістичні ідеї різних педагогічних систем.

Попри на відсутність філософського обґрунтування основних теоретичних положень, позитивістську спрямованість усієї концепції ми можемо говорити про створення Є.І.Тихеевою цілісного методу, який може бути застосований щодо виховання дошкільників. Саме оригінальність інтерпретації різних педагогічних концепцій, розпочата Є.І.Тихеевою, дозволяє говорити про її культурну самобутність та прогностичну цінність у сучасних умовах.

Розвиваючи педагогічні принципи К.Ушинського, Є.І.Тихеева ставила питання про самоцінність і значущість дошкільного віку, як першого ступеня всебічного розвитку людини, бурхливого формування особистості, визначення та розкриття всіх її сил. Вона вірно вказувала, що процес виховання продовжується все людське життя, проходить через усі етапи і ступені дитинства й юності. Є.І.Тихеева зазначила, що головне завдання педагога полягає в тому, „щоб раціонально поставити загальне виховання, що охоплює і дошкільний період” [5], а не розділяти виховання на „шкільне” і „дошкільне”. Отже, у її працях простежується ідея про безперервну освіту, яка в цей час розглядається як одна з найважливіших умов реорганізації освіти на основі встановлення наступності в діяльності навчально-виховних закладів [5].

Розробляючи теоретичні основи свого „методу”, Є.І.Тихеева формулювала основну мету виховання, даючи таке визначення: „виховання – є довгий шлях, що веде людину, як істоту соціальну, духовну, свідому й розумну до розвитку всіх закладених у ньому здібностей, до вияву життя, у ній таїться у всій красі й цінності” [3]. Гармонійне співвідношення всіх сторін виховання (інтелектуальної, морально-етичної, фізичної, естетичної) засновано, у розумінні Є.І.Тихеевої, на свідомому, творчому самовдосконаленні внутрішньо вільної особистості, так як найголовніше – „зробити учня морально-незалежним, підняти його здатність володіти й управляти собою” [3].

Аналіз педагогічної спадщини Є.І.Тихеевої показав, що в її „методі” було прогресивно розв’язано питання про органічне з’єднання природного середовища і штучного дидактичного матеріалу. Є.І.Тихеева писала: „Усе навколишнє життя дитини дає багату поживу для живущих у ньому інстинктів утворення та діяльності. навколишній світ цікавить дитину найбільше в русі, представленому в ньому ... і він нестримно прагне втілити його у своїй діяльності” [3]. Розглядаючи природу як одне із найбільш ефективних джерел розвитку зовнішніх почуттів дитини, Є.І.Тихеева зазначала, що „... у суті природи закладено: закономірності, порядок, урівноваженість, гармонію ... при безмежному достатку явищ, образів, контрастів” [3]. Тому природа в дитячому садку, „за методом Тихеевої”, була представлена спеціальним куточком природи, який давав можливість тривалої, систематичної роботи на складному природному матеріалі. Діти в усі пори року були наближені до природи,

активно брали участь у спостереженні за рослинами, у посадці насіння й коренеплодів, у догляді за рослинами. У дітей з'являлася можливість активно пізнавати природу через діяльність у ній. Діяльнісний підхід був психологічно виправданий, педагогічно обґрунтований, позитивно оцінений ученими наступних поколінь, розвинений у численних дослідженнях (А.Бистров, Н.Кондратьєва, В.Логінова, Л.Маневцова, А.Матвєєва, П.Саморукова, І.Хайдурова та ін.).

Для освоєння дидактичного матеріалу й обстановки домашнього й суспільного життя Є.І.Тихеєвою було запропоновано оригінальну методику, яка стала основою своєї педагогічної технології взаємодії вихователя й дошкільників. Ця методика отримала назву „метод гри-праці”.

Розкриваючи основні принципи свого „методу”, Є.І.Тихеєва підкреслила, що необхідно так організувати роботу з дітьми, щоб засвоєння „давалося легкими, цікавими шляхами, не роблячи насильства над душею дитини”. Основним завданням дитячого садку, на думку Є.І.Тихеєвої, має бути „усебічний розвиток духовних і фізичних сил дітей у процесі активної роботи, яку вони любили б, користь і значення якої розуміли й відчували самі” [3; 4]. Є.І.Тихеєва підкреслювала, що „...діти осягають, діючи, граючи, творячи ...” Тому основним засобом розвитку дошкільників вона вважала найбільш значущі для цього віку види діяльності: ігрову і трудову в їх взаємозв'язку. А взаємозв'язок ігри та дитячої праці забезпечувався створеною педагогом матеріальною обстановкою, що дозволяє організувати і стимулювати активну спільну діяльність дорослого з дітьми.

Це свідчить про особистісну орієнтованість і творчу спрямованість своєї „методу Тихеєвої”, що дозволяє комплексно й цілеспрямовано інтегрувати ігрову та трудову діяльність дошкільників. У результаті такої організації дитячої діяльності вихованці оволодівали системою знань й умінь, необхідних для самостійного, природного пізнання довкілля. Цілеспрямоване формування практичного досвіду дітей забезпечувало також найбільш оптимальні умови для розвитку активності, самостійності, творчої уяви, дозволяло розкрити свої можливості, реалізувати пізнавальний інтерес. Тому „метод Тихеєвої” був принципово орієнтований на включення життєвого досвіду особистісних властивостей і переживань дитини в педагогічний процес із метою максимального використання всіх можливостей життя для творчого самовизначення особистості.

„Метод Тихеєвої” припускав активну участь вихователя в роботі дітей, їх співпрацю в отриманні необхідного результату – продукту праці, для „прищеплення їм правильних навичок поведінки з інструментами й матеріалами”, для розширення сфери використання продуктів праці в ігровій діяльності. На думку Є.І.Тихеєвої, безпосередня участь педагога в грі та праці вихованців дозволяє полегшити засвоєння трудових навичок і умінь та „не вбити в них ініціативність”.

Запропонований Є.І.Тихеєвою „метод” взаємодії вихователя й дітей у спеціально організованій обстановці на основі „гри-праці” може стати основою для розробки оригінальної методичної концепції, створення особистісно-

орієнтованої моделі виховання дошкільників в умовах сучасного дитячого садка.

Висновки. Отже, проведений теоретичний аналіз показав, що створений Є.І.Тихеєвою на початку ХХ століття „метод” є унікальною історичною спадщиною вітчизняної дошкільної педагогіки. Розглянуті особливості організації педагогічного процесу на основі „методу гри-праці”: гуманістична спрямованість, урахування індивідуальних можливостей і здібностей дошкільників, природність взаємин вихователя з дітьми, взаємозв’язок ігрової та трудової діяльності, освоєння вихованцями практичного досвіду та досвіду творчої діяльності – дозволять припустити, що реконструкція „методу Тихеєвої” в сучасному дитячому садку, з урахуванням сучасного рівня розвитку теорії та практики дошкільного виховання, може слугувати основою для створення альтернативної моделі особистісно-орієнтованого виховання, сприяти організації цілісного педагогічного процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар О.В. Історіографія становлення та розвитку системи дошкільного виховання в 20-і роки ХХ ст. / О.В.Бондар // Зб. наук. праць ХДПУ ім. Г.С.Сковороди. Серія „Історія та географія”. – Вип. 14-15. – Харків, 2003. – С. 125-131.
2. Саяпіна С.А. Виховання дітей раннього віку як педагогічна проблема в працях Є.Тихеєвої (20-30-і рр. ХХ ст.) / Світлана Анатоліївна Саяпіна / Гуманізація навчально-виховного процесу: зб. наук. праць. Вип. L / [За заг. ред. проф. Сипченка В.І.]. – Слов’янськ: СДПУ, 2010. – С. 178-187.
3. Тихеева Е.И. Роль игры в развитии преддошкольника / Елизавета Ивановна Тихеева // Игрушка. – 1938. – № 6.
4. Тихеева Е.И. Основы педагогической работы в детских учреждениях ЛИОММ / Елизавета Ивановна Тихеева // Доклад в совете института в 1927. – 1927. – 11 с.
5. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки: Навч. посібник / [Від упорядників, вступні нариси та упорядкув. З.Н.Борисової, В.У.Кузьменко]; за заг. ред. З.Н.Борисової. – К.: Вища шк., 2004. – С. 375-390.

АНОТАЦІЯ

Саяпіна С.А. Розвиток „методу” Є.І.Тихеєвої у дошкільній педагогіці. Статтю репрезентовано як історико-педагогічне дослідження методичного внеску відомого вітчизняного педагога, діяча в галузі дошкільного виховання Єлизавети Іванівни Тихеєвої. Наведено конкретні матеріали досліджень щодо розвитку „методу” педагога у вітчизняній дошкільній педагогіці. Доведено, що своєрідний „метод” є парадигмою дошкільної педагогіки, унікальним синтезом вітчизняних традицій виховання й прогресивного зарубіжного досвіду реформаторської педагогіки.

Ключові слова: „метод гри-праця”, дошкільна педагогіка, особистісно орієнтована модель виховання, дитяча діяльність.

АННОТАЦИЯ

Саяпина С.А. Развитие «метода» Е.И.Тихеевой в дошкольной педагогике. Статью представлено как историко-педагогическое исследование

методического вклада известного отечественного педагога, деятеля в области дошкольного воспитания Елизаветы Ивановны Тихеевой. Приведены конкретные материалы исследований по развитию «метода» педагога в отечественной дошкольной педагогике. Доказано, что своеобразный «метод» явился парадигмой дошкольной педагогики, уникальным синтезом отечественных традиций воспитания и прогрессивного зарубежного опыта реформаторской педагогики.

Ключевые слова: «метод игра-труд», дошкольная педагогика, личностно ориентированная модель воспитания, детская деятельность.

SUMMARY

Sayapyna S.A. The development of „method” E.Y.Tyhevoy in preschool pedagogy. This article is represented as a historical and educational research methodical contribution of domestic teacher, activist in the field of preschool education Elizabeth Ivanovna Tyhyeyevoyi. The specific research materials for the development of «method» in the national pre-school teacher education. It is shown that kind of «method» appeared to pre-school pedagogy paradigm, a unique synthesis of patriotic traditions education and of progressive foreign experience reformatorskoyi pedagogy.

Key words: «the method of play-work», pre-school education, learner-oriented model of education, children's activities.